

به نام عارف نیلوفران

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی

پایان نامه

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته مشاوره خانواده

عنوان

رابطه‌ی کیفیت مدیریت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با نوع هویت و سلامت روان

نوجوان

استاد راهنما :

دکتر کیومرث فرحبخش

استاد مشاور :

دکتر اسماعیل سعدی پور

دانشجو :

عارفه انصاری

۱۳۹۲

تقدیم به یگانه معبود و خالقم خدای خوب و مهربانم . او که مرا از گلی ناچیز ساخت و از روح خود در من دمید و مرا به زمین فرستاد تا ماموریتی بزرگ را به انجام برسانم. تقدیم به او که همراه همیشگی زندگی هستم.

تقدیم به آخرین منجی بشریت او که روزی خواهد آمد و کلمه انتظار از واژه ها حذف خواهد شد و عدالت جهانی را برپا خواهد کرد . او که همیشه به فکر من است و من همیشه غافل از او . او که همیشه مرا دعا می کند و من غافل از او .
برای ظهورت ای عزیز مهربان دعا می کنم .

تقدیم به دو فرشته زندگی پدر و مادر عزیزم که وجودشان امید بخش زندگی من است و دعایشان بدرقه مسیر زندگی ام .

حمد و سپاس خدای محبوب را سزااست که جوانی را آفرید. که اگر جوانی نبود، زندگی به آسمان بی ستاره می مانست و باغستان بی گل و گیاه و حیات بی آب و آینه.
تقدیم به تمام نوجوانان و جوانان عزیز وطنم.

از استاد گرامی دکتر فرحبخش که راهنمایی این پایان نامه را بر عهده داشتند
کمال تشکر را دارم. بدون راهنمایی ایشان پیمودن این مسیر امکان پذیر نبود.

از استاد گرانقدرم دکتر سعدی پور که به عنوان مشاور در پیمودن این مسیر
همراه بنده بودند کمال تشکر را دارم.

از استاد بزرگوار دکتر نعیمی که زحمت داوری این پایان نامه را به عهده داشتند
کمال تشکر را دارم.

و در آخر از دوست و همراه همیشگی زندگییم خانم سمانه پورمحمدی کمال
تشکر را دارم که اگر همراهی و لطف ایشان نبود پیمودن این مسیر سخت و
طاقت فرسا بود.

چکیده

هدف این پژوهش بررسی رابطه مدیریت کیفیت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با هویت و سلامت روان نوجوانان شهرستان بهشهر در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ بود. نمونه این پژوهش شامل ۳۶۴ نفر (۱۷۸ دختر و ۱۸۶ پسر) از جامعه ۷۹۹۳ نفری دانش آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار سنجش عبارت بود از: پرسش‌نامه محقق‌ساخته کیفیت مدیریت مرزهای درونی و بیرونی خانواده، پرسشنامه سبک‌های هویت بروزنسکی و پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ). جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمونهای آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین نمرات کیفیت مدیریت مرزهای خانواده با سلامت روان نوجوانان ارتباط مستقیم و معنی‌داری وجود دارد ($P \leq 0/01$). بین نمرات کیفیت مدیریت مرزهای خانواده و سبک هویت اطلاعاتی نوجوانان ارتباط معکوس و معنی‌داری وجود دارد ($P \leq 0/01$). بین نمرات کیفیت مدیریت مرزهای خانواده با سبک هویت هنجاری نوجوانان ارتباط معکوس و معنی‌داری وجود دارد ($P \leq 0/01$). بین نمرات کیفیت مدیریت مرزهای خانواده با سبک هویت سردرگم نوجوانان ارتباط مستقیم و معنی‌داری وجود دارد ($P \leq 0/01$). بین نمرات کیفیت مدیریت مرزهای خانواده با میزان تعهد نوجوانان ارتباط معکوس و معنی‌داری وجود دارد ($P \leq 0/01$). یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین کیفیت مدیریت مرزهای خانواده با میزان سلامت روان نوجوانان و نوع هویت آنها رابطه وجود دارد.

کلید واژه‌ها: مرزهای درونی و بیرونی خانواده، هویت، سلامت روان، نوجوانان.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول : کلیات
۲.....	مقدمه.....
۴.....	بیان مسئله.....
۷.....	ضرورت و اهمیت تحقیق.....
۹.....	اهداف تحقیق.....
۱۰.....	سوالات تحقیق.....
۱۰.....	تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی.....

فصل دوم : ادبیات تحقیق

	کیفیت مدیریت مرزهای
۱۴.....	خانواده.....
۱۴.....	مقدمه.....
۱۵.....	تعریف خانواده.....
۱۶.....	انواع خانواده.....
۱۷.....	خانواده دارای فرزند نوجوان.....
۱۸.....	خانواده درمانی.....
۲۰.....	ساختار خانواده.....
۲۲.....	زیر منظومه ها.....
۲۴.....	زیرمنظومه زن و شوهری.....

۲۵	زیر منظمه والدینی.....
۲۵	زیر منظمه فرزندان.....
۲۶	مرزهای خانواده.....
۲۸	خانواده با مرزهای بسته و نفوذناپذیر .....
۲۹	خانواده با مرزهای مبهم ، گنگ.....
۳۱	خانواده به اندازه کافی انعطاف پذیر.....
۳۲	مرز زیر منظمه زن و شوهر.....
۳۳	کیفیت مدیریت مرزهای خانواده.....
۳۳	مرز خانواده با بستگان و اقوام.....
۳۳	مرز خانواده با جامعه و رسانه .....
۳۴	مرز خانواده با دوستان و آشنایان .....
۳۴	مرز بین والدین و فرزندان .....
۳۴	مرز بین فرزندان .....
۳۴	هویت.....
۳۴	نوجوانی.....
۳۶	تعریف هویت.....
۳۷	رویکرد نظری به هویت.....
۳۷	رویکرد مرحله ای ساختاری .....
۳۷	دیدگاه اریکسون .....
۴۰	دیدگاه ماریسیا.....

۴۲	..... رویکرد فرآیندی
۴۳	..... دیدگاه بروزنسکی
۴۷	..... سلامت روان
۴۷	..... تعریف سلامت روان
۵۰	..... سلامت روان به عنوان بخشی از سلامت کلی
۵۱	..... اصول سلامت روانی
۵۲	..... مولفه های سلامت روان
۵۴	..... پژوهش های انجام شده

فصل سوم : روش تحقیق

۶۳	..... مقدمه
۶۳	..... جامعه آماری
۶۳	..... نمونه و روش نمونه گیری
۶۳	..... ویژگی های جمعیت شناختی نمونه پژوهش
۶۵	..... ابزارهای اندازه گیری
۶۵	..... پرسشنامه سلامت عمومی (GHQ)
۶۶	..... پرسشنامه سبک هویت بروزنسکی
۶۷	..... پرسشنامه مدیریت کیفیت مرزهای خانواده

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

۷۱	..... توصیف داده های آماری
۷۸	..... تحلیل سوالات

فصل پنجم : بحث و نتیجه گیری

۹۲.....	بحث و نتیجه گیری
۹۸.....	پیشنهادها
	محدودیتها
۹۹.....	
۱۰۰.....	منابع
۱۱۴.....	پیوستها

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۳: توزیع فراوانی و درصد آزمودنی‌ها بر حسب پایه تحصیلی.....	۶۳
جدول ۲-۳: توزیع فراوانی و درصد آزمودنی‌ها بر حسب جنسیت.....	۶۴
جدول ۳-۳: توزیع فراوانی و درصد آزمودنی‌ها بر حسب سن.....	۶۴
جدول ۴-۳: آماره ی پایایی پرسشنامه کیفیت مدیریت مرزهای خانواده.....	۶۸
جدول ۱-۴: شاخص‌های توصیفی کیفیت مدیریت مرز درونی و بیرونی خانواده.....	۷۱
جدول ۲-۴: شاخص‌های توصیفی نمرات سلامت روان و سبک‌های هویت.....	۷۴
جدول ۳-۴: نتایج ضریب همبستگی برای ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده و سلامت روان.....	۷۸
جدول ۴-۴: خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام پیش‌بینی سلامت روان نوجوانان از طریق ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده.....	۷۹
جدول ۵-۴: نتایج ضریب همبستگی ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده و هویت اطلاعاتی.....	۸۱
جدول ۶-۴: خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام پیش‌بینی سبک هویت اطلاعاتی نوجوانان از طریق ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده.....	۸۲
جدول ۷-۴: نتایج ضریب همبستگی ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده و هویت هنجاری.....	۸۳
جدول ۸-۴: خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام پیش‌بینی سبک هویت هنجاری نوجوانان از طریق ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده.....	۸۴
جدول ۹-۴: نتایج ضریب همبستگی ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده و هویت سردرگم.....	۸۶
جدول ۱۰-۴: خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام پیش‌بینی سبک هویت سردرگم نوجوانان از طریق ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده.....	۸۷

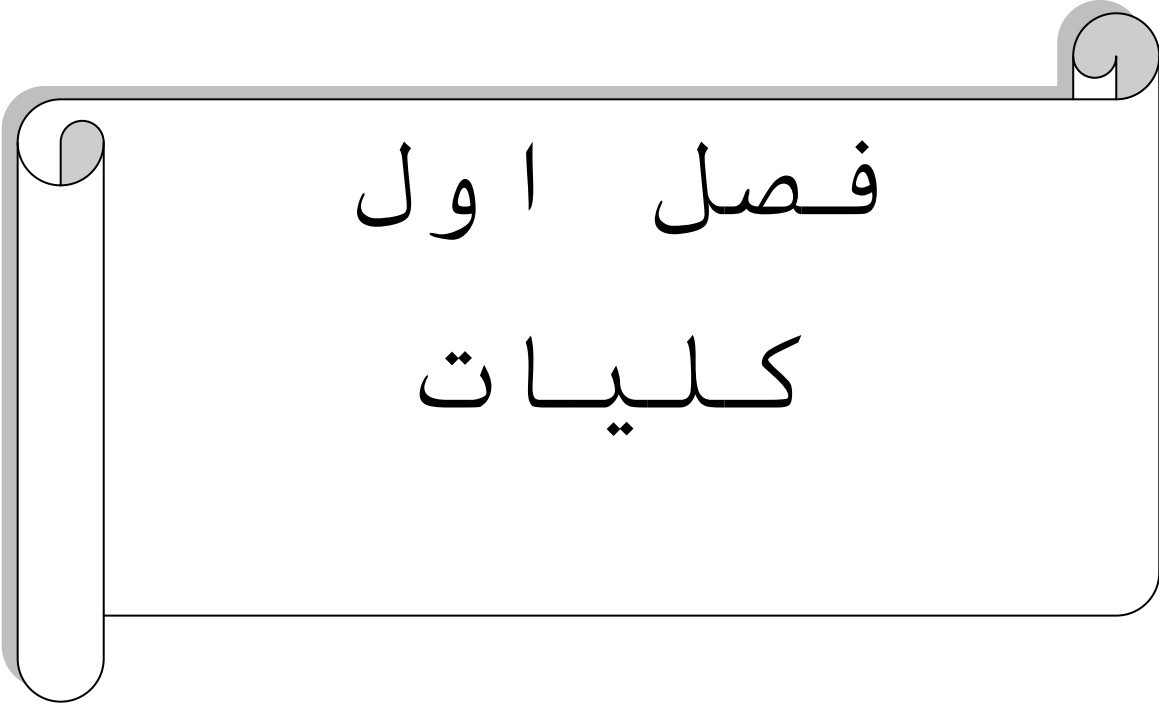
جدول ۴-۱۱ : نتایج ضریب همبستگی ابعاد کیفیت مدیریت مرزهای خانواده و میزان تعهد ۸۸

جدول ۴-۱۲: خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام پیش‌بینی میزان تعهد نوجوانان از طریق ابعاد

کیفیت مدیریت مرزهای خانواده ۸۹

فهرست اشکال و نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱-۴: توزیع فراوانی مرز خانواده با بستگان و اقوام.....	۷۲
نمودار ۲-۴: توزیع فراوانی مرز خانواده با دوستان و آشنایان.....	۷۲
نمودار ۳-۴: توزیع فراوانی مرز خانواده با جامعه و رسانه.....	۷۳
نمودار ۴-۴: توزیع فراوانی مرز بین والدین و فرزندان.....	۷۳
نمودار ۵-۴: توزیع فراوانی مرز بین فرزندان.....	۷۴
نمودار ۶-۴: توزیع فراوانی نمرات سلامت روان.....	۷۵
نمودار ۷-۴: توزیع فراوانی نمرات هویت اطلاعاتی.....	۷۶
نمودار ۸-۴: توزیع فراوانی نمرات هویت هنجاری.....	۷۶
نمودار ۹-۴: توزیع فراوانی نمرات هویت سردرگم.....	۷۷
نمودار ۱۰-۴: توزیع فراوانی نمرات تعهد.....	۷۷

فصل اول
کلیات

خانواده یک نظام^۱ اجتماعی و طبیعی است که ویژگی‌های خاص خود را دارد. این نظام اجتماعی مجموعه‌ای از قواعد و اصول را ابداع و برای اعضا خود نقش‌های متنوعی تعیین می‌کند. علاوه بر این خانواده از یک ساختار نظام‌دار قدرت برخوردار است، صورت‌های پیچیده‌ای از پیام‌رسانی‌های آشکار و پنهان را به وجود می‌آورد و روش‌های مذاکره و مسئله‌گشایی مفصلی در اختیار دارد که به آن اجازه می‌دهد تا تکالیف مختلفی را با موفقیت به انجام برساند (گلدنبرگ، ۲۰۰۰؛ ترجمه‌ی شاهی براتی، نقشبندی و ارجمند، ۱۳۹۲). هر خانواده دارای مرزها^۲ و زیر منظومه‌هایی^۳ می‌باشد که چگونگی سازمان‌بندی و روابط بین افراد را در این سیستم تعیین می‌کند. مرزهای یک زیر منظومه عبارت از مقرراتی است که معین می‌کند چه کسی و چگونه جزو این زیر منظومه است. عملکرد یا نقش مرز، حراست از عمل متمایزسازی سیستم است. وضوح مرزهای درون خانواده یک پارامتر مفید برای ارزیابی عملکرد درمان است. در بعضی از خانواده‌ها اعضا بیش از حد به هم توجه می‌کنند و ارتباط بین آنها بسیار نزدیک است و در نتیجه فاصله آنها کاهش می‌یابد و مرزها مغشوش می‌شود و تمایز سیستم خانواده نامشخص می‌شود (مینوچین، ۱۹۷۴^۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۸۹). در مقابل مرزهای داخلی بعضی از خانواده‌ها بیش از حد خشک و نامنعطف می‌شود به طوری که ارتباط بین زیرمنظومه‌ها دشوار می‌گردد. عملکرد مرزی در این دو نهایت را به هم‌تنیدگی و گسستگی می‌گویند (گلدنبرگ، ۲۰۰۰؛ ترجمه‌ی شاهی براتی و همکاران، ۱۳۹۲). مینوچین مرزها را به دو نوع درونی و بیرونی نیز تقسیم‌بندی می‌کند. مرزهای بیرونی را می‌توان به سه نوع مرز خانواده با اقوام و بستگان، مرز خانواده با دوستان و آشنایان و مرز خانواده با جامعه و رسانه تقسیم نمود و مرز درونی خانواده را می‌توان به مرز بین والدین و فرزندان و مرز بین فرزندان تقسیم‌بندی نمود. این مسئله مطرح می‌باشد که خانواده چگونه این روابط و مرزها را مدیریت می‌کند.

یکی از مهم‌ترین اتفاقاتی که خانواده با آن مواجه می‌شود دوران نوجوانی فرزندان است. نجفی (۱۳۸۲) بیان می‌کند نوجوانی دوره‌ی پیچیده‌ای از رشد انسان است و در واقع صرف نظر دوره‌ی نوزادی در هیچ دوره‌ای از زندگی تغییرات به اندازه‌ی نوجوانی رخ نمی‌دهد. در طی این دوره نوجوان بلوغ را تجربه می‌کند که بر رشد جسمانی، فیزیولوژیکی و روان‌شناختی تاثیر می‌گذارد و تغییرات قابل

^۱. system
^۲. boundary
^۳. subsystem
^۴. Minuchin

ملاحظه‌ای در مفهوم خود صورت می‌گیرد، نوجوان بحران هویت^۱ را تجربه می‌کند، مسایل و مشکلات عاطفی آنها افزایش می‌یابد (بیابانگرد، ۱۳۹۰). اریکسون^۲ (۱۹۶۸، ۱۹۵۰) اولین کسی بود که هویت را به عنوان دستاورد مهم شخصیت نوجوانی و گامی مهم به سوی تبدیل شدن به فردی ثمربخش و خشنود، تشخیص داد. تشکیل هویت عبارت است از مشخص کردن اینکه چه کسی هستید، برای چه - چیزی ارزش قایلید و چه مسیری را می‌خواهید در زندگی دنبال کنید (برک، ۲۰۰۷؛ ترجمه سید-محمدی، ۱۳۹۱). از دیگران نظریه‌پردازان این حوزه مارسیا^۳ می‌باشد که با بسط و تحلیل نظریه اریکسون، هویت را ساختار "من" و ساختار درونی و خود سازمان‌دهنده و پویایی آرزوها، اهداف، مهارت‌ها، باورها و تاریخچه‌ی فردی می‌داند (مس ۱۹۹۳؛ به نقل از شهرآرا، ۱۳۸۴). برزونسکی^۴ (۱۹۹۰، ۱۹۸۹) نیز یک الگوی فرآیند محور از هویت را مبتنی بر دیدگاه سازه‌گرا رشد داده است. بر طبق نظر برزونسکی هویت اساساً یک نظریه راجع به خویشتن است که شامل فرضیات، ساختارها و قیاس‌های منطقی منطبق با افراد است (فلیپس، ۲۰۰۸). برزونسکی (۱۹۹۰) سه سبک هویتی شامل سبک اطلاعاتی^۵، هنجاری^۶ و سردرگم/اجتنابی^۷ را ارائه کرد. مینوچین خانواده را خاستگاه و کانون شکل‌گیری هویت می‌داند. وی معتقد است هویت مبتنی بر دو رکن است: احساس تعلق و تمایز (مینوچین، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۸۹). گروتوانت و کوپر^۸ در سال (۱۹۸۵) یادآور شده‌اند که چگونگی تعامل والدین با فرزندان، پیامدهای رفتاری ویژه به همراه دارد. گلاسر^۹ (۱۹۷۵) معتقد است که نوجوان از طریق تعامل و درگیری عاطفی با اطرافیان و به خصوص والدین به توسعه هویت خود می‌پردازد؛ زیرا خصوصیات مشترکی دارند (شفیع آبادی و ناصری، ۱۳۹۲). بهداشت روانی نسل‌های جامعه در گرو تأمین بهداشت روانی خانواده، به عنوان یک کانون مملو از محبت و آرامش برای تحول در رشد استعدادهاست، خانواده کانونی است که بذر هویت، فرهنگ و شخصیت هر فرد در آن پایه‌ریزی می‌شود (جوانی، ۱۳۸۹). سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۰۱ مفهوم سلامت روان^{۱۰} را شامل آسایش ذهنی، احساس خود توانمندی، خود مختاری، کفایت، درک همبستگی بین‌نسلی و شناخت و توانایی خود در محقق ساختن ظرفیتهای عقلی و هیجانی خویش می‌داند (اصغر نژاد، ۱۳۷۷). تحقیقات نشان می‌دهد

^۱. identity crisis

^۲. Erikson

^۳. Marcia

^۴. Berzonskey

^۵. information style

^۶. normative style

^۷. diffuse-avoidant style

^۸ Grotevant & cooper

^۹. Glasser

^{۱۰}. mental health

در بین عوامل مختلفی که در پرورش شخصیت سالم در کودکان و نوجوانان موثرند تاثیرات متقابل فرزندان و والدین و نحوه‌ی برخورد ارتباط آنها با یکدیگر است و این از مهم‌ترین و بنیادی‌ترین عوامل در رشد و سلامت فرزندان به شمار می‌آید (کمال‌نسب، ۱۳۸۵). هویت‌یابی نوجوانان، که در این دوره زندگی از مهمترین تکالیف رشدی و تحولی محسوب می‌شود، می‌تواند با بازخوردها و رفتارهای والدین و تعامل آنها با فرزند نوجوان خود پیوند قوی داشته باشد. با توجه به اهمیت دوره نوجوانی به عنوان دوره گذر در تحول، و اهمیت خانواده در چگونگی گذران این دوره، انجام پژوهش‌هایی پیرامون چالش‌های مهم این دوره از زندگی، همچون مسئله هویت‌یابی به عنوان عوامل تاثیرگذار بر آن می‌تواند راه را جهت کمک به بهبود سلامت‌روانی و بهزیستی نوجوانان و خانواده‌های آنها به عنوان بخش مهمی از جامعه، هموارتر سازد. از این رو ما در این پژوهش به دنبال این هستیم که رابطه‌ی کیفیت مدیریت مرزهای درونی و بیرونی خانواده با نوع هویت و سلامت روان نوجوانان را بسنجیم.

بیان مسئله

به اعتقاد اریکسون (۱۹۶۸) مهم‌ترین هدف دوران نوجوانی رشد یک هویت شخصی است. هویت به مثابه یک چارچوب مرجع، عمل می‌کند، که فرد به منظور تفسیر تجارب شخصی و گفتگو درباره‌ی معنا و جهت‌گیری زندگی از آن استفاده می‌کند. اریکسون پایه‌های فهم و درک رشد هویت در نوجوانان را بنا کرد و سپس این موضوع توسط مارسیا و برزونسکی با طرح مراحل رشد هویت گسترش یافت (وایت^۱، ۲۰۰۹). خانواده به عنوان اولین و مهم‌ترین کانون پرورش نوجوان نقش بسیار مهمی در پیشگیری از انواع این مشکلات روانی-اجتماعی نوجوان دارد. خانواده نقش مهمی در چگونگی رشد کودک ایفا می‌کند اما حتی مهم‌تر از این نقش، عملکرد مستقیم خانواده و کودک به طور روزمره است. خانواده اولین و شاید اصلی‌ترین محیط برای یادگیری کودک، به ویژه یادگیری معنایی که روابط برای آنها دارند و چگونگی گسترش و نگهداری این روابط، می‌باشد. الگوهای ارتباطی که در ابتدا در بافت خانواده رشد کرده‌اند به موقعیتهای دیگر مثل مدرسه و گروه‌های دوستان و حتی تا بزرگسالی منتقل می‌شوند (الکساندر^۲ و سکستون^۳، ۲۰۰۲). عملکرد خانواده یکی از مسائلی است که روان‌شناسان و پژوهشگران همیشه به دنبال آن بوده‌اند. خانواده سالم و کارا یک سیستم باز است که اعضای آن در عین حال که از روابط عاطفی گرم با هم برخوردار هستند هویت فردی خود را نیز حفظ می‌کنند، در این گونه خانواده‌ها عشق به صورت نامشروط می‌باشد و اعضا، پذیرای یکدیگر هستند، آستانه تحمل

^۱. whit

^۲. Alexander

^۳. Sexton

خانواده در برابر کشمکش و استرس بالاست و به هنگام نیاز، داوطلبانه در صدد یاری و خواهان آن می- باشد (والش^۱، ۱۹۹۸؛ به نقل از محرابی، ۱۳۹۱).

از آنجا که روابط خانواده و فرزندان و درحالت کلی عملکرد خانواده را یکی از شاخص‌های مهم سلامت روانی اعضای خانواده توصیف می‌کنند، می‌توان گفت که خانواده مهم‌ترین سهم را در تشکیل شخصیت فرد دارد چرا که سلامت روان بستگی به سلامت عاطفی انسان دارد و داشتن سلامت عاطفی از طریق خانواده برای فرزند فراهم می‌شود. در خانواده‌ای که عشق و علاقه و محبت به اندازه‌ی کافی مبادله می‌شود سلامت روانی افراد آن خانواده تا حد زیادی تامین می‌شود (کمال‌نسب، ۱۳۸۵). همان طور که مینوچین مطرح می‌کند هر خانواده دارای مرزها و زیر منظومه‌هایی می‌باشد که چگونگی سازمان‌بندی و روابط بین افراد را در این سیستم تعیین می‌کند. مرزهای یک زیر منظومه عبارت از مقرراتی است که معین می‌کند چه کسی و چگونه جزو این زیر منظومه است (مینوچین، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۸۹). این مرزهای درونی و بیرونی خانواده و روابطی که بر طبق این مرزها در خانواده شکل می‌گیرد می‌تواند بر نوجوان که حساس‌ترین مرحله زندگی خود را سپری می‌کند و به دنبال کسب هویتی برای خود می‌باشد، تاثیرگذار باشد و همچنین بر سلامت روان نوجوان نیز می‌تواند اثرگذار باشد، چه بسا اگر مرزها و روابط ناشی از آن به خوبی مدیریت نشده باشد، نوجوان در مرحله‌ی هویت-یابی با مشکل مواجه شود، سلامت روان او به خطر افتد. همان‌طور که مینوچین مطرح می‌کند اگر مرزهای خانواده کاملاً مشخص باشد، به حفظ جدایی افراد کمک می‌کند و همزمان بر احساس تعلق کل نظام خانواده صحه می‌گذارد. درحالت آرمانی وضوح مرزها، با فراهم کردن حمایت و دسترسی ساده به پیام‌رسانی و توافق بین نظام‌های فرعی در زمان لازم، بهزیستی کل خانواده را بهبود می‌بخشد و در همان حال، استقلال و آزادی تجربه‌ی اعضای خانواده را تشویق می‌کند (گلدنبرگ، ۲۰۰۰؛ ترجمه‌ی شاهی‌براتی و همکاران، ۱۳۹۲).

خانواده نخستین پایگاه رشد و تربیت و شکل دهنده‌ی هویت فرد است. ارائه الگوی مناسب رفتاری از سوی والدین روند هویت‌یابی نوجوان را تسریع می‌کند. اختلافات خانوادگی یکی از عواملی است که مختل کننده‌ی جریان هویت‌یابی نوجوان می‌گردد. عدم موفقیت در کسب هویت به بحران هویت منجر می‌شود که این خود زمینه‌ساز انواع رفتارهای ضداجتماعی و انحرافات در نوجوانان است (نصیری و همکاران، ۱۳۸۹). همان‌طور که در مقدمه گفته شد بر اساس تحقیقات پیشین شکل و ساختار روابط حاکم بر خانواده، الگوهای تعاملی آن به خصوص والدین در نوع شکل‌گیری هویت و سلامت روان

---

^۱.valesh

نوجوانان موثر است. در تحقیقات گذشته تحقیقی که به بررسی رابطه‌ی کیفیت مدیریت مرزهای درونی و بیرونی خانواده با نوع هویت و سلامت روان نوجوانان بپردازد، یافت نشد. با توجه به اهمیت این موضوع، مطالعه‌ی حاضر به بررسی رابطه‌ی بین کیفیت مدیریت مرزهای درونی و بیرونی خانواده با نوع هویت و سلامت روان نوجوانان پرداخته است و این سوال را مورد بررسی قرار داده است که آیا بین کیفیت مدیریت مرزهای درونی و بیرونی خانواده با نوع هویت و سلامت روان نوجوانان رابطه وجود دارد؟

ضرورت و اهمیت تحقیق

از آنجایی که کنش متقابل با بستگان نزدیک، به خصوص والدین، که روابط پیوسته با آنها وجود دارد، بیشترین تأثیر را در گسترش شخصیت، هویت و سلامت روان نوجوان دارد، بررسی رابطه کیفیت مدیریت مرزهای درونی و بیرونی خانواده با نوع هویت و سلامت روان نوجوانان مهم می‌باشد. همانطور که دی‌فالسی^۱ (۱۹۹۷) بیان می‌کند که مرزهای روانشناختی، خطوط روانی‌ای هستند که تمام جزئیات فرآیند روانی - خاطرات، تجارب، افکار، هیجانات، احساسات، پیوندها و برانگیختگی‌ها - ما را برای خلق هویت درونی‌ای که خود نامیده می‌شود شکل می‌دهند. تأثیر ساختار خانواده بر بازدهی کودکان موضوعی است که در زمینه‌ی خانواده بحث زیادی در مورد آن شده است. متخصصان این دیدگاه معتقدند که تأثیر ساختار خانواده بر کودکان می‌تواند در فرآیند درونی کردن خانواده مثلاً برای کیفیت روابط والد-فرزندی مداخله نماید. بیشتر کودکان رابطه نزدیکی با مادرشان دارند. گزارش شده که ۵۶ درصد کودکان رابطه‌ی بی‌نهایت نزدیکی با مادرشان دارند و ۲۷ درصد رابطه بسیار نزدیکی با مادرشان دارند و تنها ۱۷ درصد کودکان رابطه نه چندان نزدیکی با مادرشان دارند.

از نظر اریکسون انجام تکلیف اصلی نوجوانی - رشد مرزهای صمیمی با دیگران، نگرانی درباره‌ی نسل‌های آینده، درک زندگی همان‌طور که زیسته - بدون دست‌یابی به درک واضحی از هویت غیر ممکن است (مک لین و پاسپویتی^۲، ۲۰۱۰؛ به نقل از موحدی نسب، ۱۳۸۹). حال اگر کسب هویت به درستی انجام نگیرد، نوجوان دچار ابهام نقش خواهد شد و با مشکلات بسیاری از جمله عزت‌نفس پایین، کمی استقلال رای، اشکال در تصمیم‌گیری، احساس تنهایی و پوچی، احساس ناامنی، درماندگی، ناکامی، احساس گناه و افسردگی روبرو می‌شود و اگر بدون حل این مشکل، گام به دوران بزرگسالی و اجتماعی بزرگ‌تر بگذارد با مشکلات عدیده‌تری روبرو خواهد شد. بنابراین کسب هویتی سالم برای

^۱.D.falsi

^۲.Maklean & Palicivini

نوجوان از اهمیتی حیاتی برخوردار است و سلامت‌روانی و اجتماعی آنها به این امر وابسته است (پرهیزگار، ۱۳۸۱). تحقیقات نشان داده‌اند که برخی نوجوانان به راحتی و با آرامش بیشتری از این مرحله می‌گذرند ولی برخی دیگر از نوجوانان مشکلات زیادی را در طی این مراحل دارند (مومنی، ۱۳۹۰). بنابراین کسب هویت و دستیابی به بالاترین سطوح آن از نیازهای اجتناب‌ناپذیر بشری است و موضوعی است که در سالهای اخیر به طور جدی مورد پژوهش قرار گرفته است. همچنین مطابق پژوهش‌های انجام شده، هویت، در مسایلی از قبیل اعتیاد، ایدز، مشکلات رفتاری که تهدیدکننده‌ی سلامت جامعه هستند نقش موثری دارند و منزلت‌های نابالغ هویت به خصوص هویت سردرگم، آسیب‌پذیری افراد را در برابر این مسایل افزایش می‌دهند (بیشاب^۱ و همکاران، ۱۹۹۴؛ به نقل از احمدیان، ۱۳۸۴). خانواده نه تنها در رشد تک‌تک اعضا، می‌تواند موثر باشد، بلکه می‌تواند جامعه را سالم سازد. زیرا خانواده کوچکترین جزء اجتماع است و اجتماعی که از خانواده‌های سالم تشکیل شده باشد مسلماً اجتماعی سالم خواهد بود. لذا برای رسیدن به رشد و تکامل و بهبود وضع اجتماع، تلاش برای بهبود وضع خانواده و افراد آن مهم‌ترین مسئله است (ستیر، ترجمه بیرشک، ۱۳۹۱). افرادی که رابطه سالمی با دیگران دارند، از سلامت‌روانی بهتری برخوردارند. در جامعه ما متأسفانه به علت مشکلات اقتصادی و اجتماعی به مسایل ارتباطی کمتر اهمیت داده می‌شود، پیش‌بینی می‌شود که اختلالات روانی و اثرات آنها در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی با رشد شهرنشینی افزایش یابد (ماهیار، ۱۳۸۲). واضح است که عدم توجه به کیفیت ارتباطات درون خانواده و سلامت‌روانی اعضای آن تأثیر منفی روی کارکردهای شغلی، فردی، اجتماعی و خانوادگی دارد. همان‌طور که بل^۲ و دوزیل^۳ (۲۰۰۹) بیان می‌کنند که کانون خانواده که بر اثر تعارض و جدال بین اعضای آن آشفته است، محیط امن روانی و روحی که در خانواده باید وجود داشته باشد را از اعضای آن می‌گیرد و باعث به وجود آمدن مشکلاتی برای اعضای آن می‌گردد. طبق نظر متخصصان نوجوانی یک دوره انتقال از وابستگی کودک به استقلال و مسئولیت‌پذیری جوانی و بزرگسالی است. اگر کانون خانواده در برگیرنده‌ی محیط سالم و سازنده و روابط گرم و تعامل بین فردی صمیمی باشد، موجب رشد و پیشرفت همه جانبه اعضای خانواده می‌شود. بدین منظور توجه به روابط بین اعضای خانواده و فرزندان و توجه به بهزیستی تک‌تک اعضای خانواده ضروری می‌نماید (گودرزی، ۱۳۸۶). نتایج مطالعه شگری، کدیور و دانشورپور (۱۳۸۶) نشان داد که اجتناب از رویارویی با مسائل مربوط به هویت با بهزیستی روان‌شناختی رابطه منفی دارد. همچنین این مطالعه نشان داد که

---

^۱. Beshap

^۲. Bell

^۳. Dzurill

نه تنها وجود تعهد، بلکه شیوه رویارویی با تکالیف و مسائل مربوط به هویت نیز در پیش بینی بهزیستی روان شناختی افراد بسیار مهم است .

غضنفری (۱۳۸۵) در پژوهشی به این نتیجه رسید که ارزیابی مثبت از هویت نقش مؤثری در بهزیستی دانشجویان دختر و پسر دارد. حسین‌نژاد (۱۳۸۶) به بررسی رابطه بین هویت و پیشرفت تحصیلی پرداخته و نشان می‌دهد که آزمودنی‌های دارای هویت موفق و دیررس پیشرفت تحصیلی بیشتری نسبت به هویت زودرس و سردرگم دارند. بابایی (۱۳۸۱) نیز در پژوهش خود به بررسی و مقایسه رابطه بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی و عزت‌نفس و سلامت عمومی و روحیه همکاری در دو گروه دانش‌آموزان مدارس عادی و شبانه روی پرداخته است. بر اساس نتایج این پژوهش مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مدارس شبانه روزی بیش تر است.

با توجه به مطالبی که ذکر شد و نظر به اینکه روان‌شناسان برای نوجوانان جایگاه ویژه‌ای قائل هستند و چون یکی از مهم‌ترین دوره‌ی زندگی هر فرد نوجوانی می‌باشد و همیشه یکی از دغدغه‌های اصلی والدین و خصوصا مادران بحث ارتباط مطلوب آنها با نوجوان خودشان می‌باشد ضرورت تحقیقاتی از این جنس بیشتر مشخص می‌گردد. بنابراین کاری که بتواند به بررسی روابط خانواده و تاثیر آن بر نوجوان بپردازد کاری ارزشمند می‌باشد. در این تحقیق که به بررسی رابطه‌ی کیفیت مدیریت مرزهای درون و بیرون خانواده با نوع هویت و سلامت‌روان نوجوانان پرداختیم، با توجه به مسئله بحران هویت در این دوره و مسایل ناشی از این بحران برای نوجوان، اگر مشخص شود که کیفیت مدیریت مرزهای خانواده در نوع هویت یابی و سلامت‌روان نوجوان مؤثر است، از این راه می‌توان با دادن آگاهی به والدین و خانواده‌ها در تأمین سلامت و بهداشت روانی نوجوانان مؤثر بود و همچنین نتایج این تحقیق می‌تواند برای تمامی مشاورینی که در مدارس کار می‌کنند نیز سودمند باشد .

اهداف تحقیق

- تعیین رابطه‌ی کیفیت مدیریت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با میزان سلامت‌روان نوجوانان
- تعیین رابطه کیفیت مدیریت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با هویت اطلاعاتی نوجوانان
- تعیین رابطه کیفیت مدیریت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با هویت هنجاری نوجوانان
- تعیین رابطه کیفیت مدیریت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با هویت سردرگم - اجتنابی نوجوانان
- تعیین رابطه کیفیت مدیریت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با میزان تعهد نوجوانان